

Andorra i el nou marc de relacions amb la UE

Gilbert SABOYA i SUNYÉ

Introducció. Quan parlem d'aproximació d'Andorra a la UE és probablement una expressió tant retrospectiva com prospectiva. En efecte, retrospectivament, Andorra s'ha anat aproximant a la UE de dos maneres essencials: una més lligada a la realitat de la necessitat d'adaptació del conjunt normatiu andorrà pel fet de viure al bell mig d'Europa, i l'altra més vinculada a l'expressió d'una voluntat política de més integració.

Així, i des de la perspectiva més prospectiva, tant la necessitat d'adaptació a l'entorn com una bona dosi de voluntat política seran dos elements per continuar tenint en compte.

Tant un aspecte com l'altre fan de l'aproximació d'Andorra a la UE una realitat evolutiva.

Maria Ubach, ambaixadora d'Andorra prop de la UE

1 Homologació. Començarem fent una breu referència al primer dels vessants de l'aproximació d'Andorra cap a la UE: la de la necessitat d'adaptació del conjunt normatiu andorrà al seu entorn viscut en les darreres dècades.

No farem, avui i aquí, la llista de directives i reglaments de la UE que s'han anat adaptant els darrers anys en forma de lleis i reglaments per regular múltiples àmbits.

En especial, aquesta tendència ha estat present en tot el relatiu a la seguretat industrial, a temes mediambientals o als serveis financers, per exemple, i sempre ha anat associada a una idea bàsica que anirem desenvolupant al llarg de l'exposició: la necessitat d'homologació de la nostra legislació a l'entorn.

Molt sovint Andorra ha emprat l'adaptació del cabal comunitari amb vista a poder desenvolupar activitats, o bé en altres casos per poder equiparar les seves pràctiques i evitar així situacions de conflicte per als seus operadors. En ambdós casos, si no ho

hagués fet, les conseqüències les haurien acabat patint aquests mateixos operadors. Tampoc no podem ignorar que Andorra ha fet passos en el passat cap a establir acords directes amb la UE.

Són especialment rellevants en aquest sentit l'acord duaner de final de la dècada dels 1980, o bé de manera més recent l'acord sobre la fiscalitat de l'estalvi del 2004, o més recent encara l'acord monetari del 2011.

Amb aquests textos Andorra passava a adquirir de forma pautaada tot el cabal comunitari existent en aquells moments, però també –i diria que sobretot– tot el cabal a venir. I aquest és un punt eminentment interessant, ja que com es pot comprendre la delegació legislativa i per tant la cessió de sobirania que es fa és un element molt notable.

En tots els casos, els acords han d'intentar resoldre qüestions pendents entre Andorra i la UE, sovint fruit de l'evolució de la mateixa UE i a vegades arran de demandes específiques andorranes.

L'acord duaner té per objectiu resoldre des del punt de vista de la UE el fet que Andorra es troba enclavada entre dos estats membres, des que Espanya en va esdevenir estat membre, el 1986. Curiosament, per resoldre aquesta situació, la UE negocia amb una Andorra que en aquell moment no és un estat de dret reconegut internacionalment.

La UE manté acords duaners amb altres estats tercers: la unió duanera amb Turquia cobreix, igual que a Andorra, els capítols 25 a 97; la unió duanera amb San Marino cobreix tots els capítols, de l'1 al 97, inclosos, per tant, els productes agrícoles.

Però la UE no tan sols intenta resoldre situacions puntuals, sinó que sol fer-ho en fronts més amplis, especialment quan es refereix als petits estats europeus, i en temàtiques sensibles.

Us n'esmentaré alguns exemples. L'acord sobre la fiscalitat de l'estalvi és el precursor de la situació actual de l'intercanvi automàtic d'informació fiscal. Es preveuen retencions en origen sobre els interessos de productes d'estalvi pagats a Andorra als beneficiaris efectius, persones físiques residents en un dels estats membres de la UE, com a mesura compensatòria provisional a canvi de no facilitar dades. Aquest acord inclou Suïssa, Liechtenstein, Mònaco, San Marino i Andorra: tots els microestats (més Suïssa, que no és tan *micro*).

Avui el pas cap a l'intercanvi automàtic esdevé una realitat, amb un calendari que s'escalona entre el 2017 i el 2018. Suïssa, Mònaco i Andorra iniciaran l'intercanvi automàtic el 2018; Liechtenstein i San Marino, el 2017. Tots cinc països es troben avui negociant amb la UE un acord que permetrà la cooperació administrativa en l'àmbit fiscal; de fet, Suïssa ha signat l'acord fa poques setmanes.

Acabarem amb l'acord monetari del 2011, mitjançant el qual països tercers passen a tenir un marc per a la utilització efectiva de l'euro com a moneda oficial i que engloba San Marino, Mònaco, el mateix Vaticà o Andorra (Liechtenstein té un acord monetari amb Suïssa).

De fet, podríem anar més enllà en l'anàlisi d'aquest vessant d'homologació.

I força seria de constatar que no tan sols Andorra ha emprat aquesta pràctica en relació amb normes de la mateixa UE, cosa que sembla fins a cert punt normal, ja que ens hi trobem físicament enclavats, sinó de molts altres organismes internacionals, com el Consell d'Europa o l'OCDE, per esmentar-ne només dos de certa actualitat, especialment en les temàtiques financeres com la lluita contra el blanqueig o la transparència financera internacional i la fiscalitat.

El cas més paradigmàtic és el de l'intercanvi automàtic d'informació fiscal, en què el text que la UE negocia amb els petits estats europeus es basa en el model de l'OCDE (*Competent Authorities Agreement* i *Common Reporting Standard*), amb la paradoxa que la mateixa UE se sotmet a una regla supranacional. Els tractats en preveuen l'actualització en funció de l'evolució que puguin tenir els estàndards de l'OCDE. Parlant de cessions de sobirania...

Aquesta interdependència amb el nostre entorn més immediat s'amplifica amb el fenomen de la creixent globalització, tant en l'àmbit geogràfic, que passa a ser cada vegada més global, com en el ritme d'evolució, que s'accelera notablement. La necessitat d'adaptació o d'homologació és a la vegada més global i més ràpida, i per tant, és més exigent.

A ningú no se li escapa que Andorra no ha pogut, ni podrà viure al marge d'aquesta evolució. Una altra cosa és saber de quina manera Andorra es vol mantenir atenta a aquest procés: quin mètode vol aplicar? Més reactiu? O més proactiu? No és sobrer reconèixer que històricament Andorra ha estat més aviat reactiva en la seva política d'adaptació o d'homologació amb l'entorn. L'experiència ens ha demostrat que aquesta excessiva reactivitat o tardana actuació no sol produir resultats massa positius. No podem fer cas a aquells que professen la dita francesa *d'avant l'heure, ce n'est pas l'heure. Après l'heure, c'est trop tard*.

2 Voluntat política. Però més enllà d'aquesta breu constatació històrica de la progressiva homologació o adaptació del nostre cos normatiu a directives i reglaments de la UE, m'agradaria dedicar un espai a l'expressió de la voluntat política d'una integració més gran a la UE. És a dir, a l'exploració de l'evolució d'una més gran convergència del nostre marc normatiu, fruit del procés d'adaptació o homologació descrit abans, cap a una major integració.

En relació amb aquest punt, voldria assenyalar dos aspectes essencials: un lligat a una certa idea de continuïtat històrica que sobrepassa separacions polítiques tradicionals, i l'altre lligat al fet que aquesta expressió política de més integració va estretament vinculada, sempre que se'n parla, al procés d'obertura i diversificació econòmica d'Andorra.

De fet, tractaré aquests dos temes seguint de manera cronològica les publicacions més rellevants, i les posaré en perspectiva de la seva influència sobre les posicions polítiques.

3 Continuïtat històrica. Durant pràcticament una dècada, des del 1999 fins al 2009, proliferen publicacions importants encomanades pels successius governs. En destacaria algunes, com l'estudi *Elements per definir un model de relació entre la UE i Andorra*, elaborat per Pedro Solbes el llunyà 1999 quan era comissari d'Afers Jurídics i Monetaris de la Comissió Europea. I dic llunyà amb una certa ironia, perquè el seu treball és rabiosament actual.

Recomanaria a tothom de llegir (més enllà del conjunt de l'obra, en què posa de manifest la necessitat d'homologació que vindrà) la seva aposta per l'obertura econòmica i una més gran integració amb la UE, però sobretot la seva reflexió final sobre les opcions de futur per a Andorra, en què analitza la possibilitat de seguir un model autònom o bé un model més integrat.

Aquesta reflexió és avui, al meu parer, un dels aspectes més rellevants al voltant de la qüestió de l'aproximació d'Andorra a la UE.

La manera com, ja des del 1999, l'autor anticipa que esdevindria cada cop més difícil no evolucionar des d'una adaptació autònoma, i podríem afegir autòctona, de les normes del nostre entorn cap a una visió més integrada. I parlo d'autònoma i autòctona en dos sentits. Autònoma en el sentit d'escollir el moment i l'àmbit de la qüestió a adaptar. L'autonomia rau que s'és capaç d'escollir de forma adequada el moment per adaptar les qüestions necessàries o desitjables. Ja hem constatat que no sempre la selecció del moment ha estat la més adequada en el passat.

Però quan hi afegeixo autòctona ho faig en referència al grau d'adaptació del text andorrà respecte de la regulació de referència.

Si bé encertar els continguts i els moments és difícil, especialment quan el ritme regulatori al nostre entorn s'accelera, i no està exempt d'un esforç de producció legislativa important, la temàtica del grau d'adaptació cada vegada té més importància. Fins fa ben poc, sempre es procurava deixar marges de diferència, a vegades més generosos, per poder preservar alguns avantatges comparatius en l'adaptació de les normes. Avui, en un món on per poder competir, has de fer-ho en un marc comú de regles del joc, o *level playing field*, el valor de l'homologació per part dels altres, o el *segell* d'homologació que doni per vàlid el nivell d'adaptació és un requisit quasi bé indispensable. De què serveix fer l'esforç d'adaptar-se si després no es té la certesa que el món ho interpretarà com a equivalent? Quin interès té el món a dedicar-se a valorar si els avenços propis d'Andorra són mereixedors de l'homologació?

En un món globalitzat, on les decisions d'inversió es prenen de forma cada vegada més ràpida, i on existeixen multitud d'alternatives on invertir, qui no preferirà tenir la certesa d'un *segell* de validació del marc normatiu?

La reflexió al voltant de com garantir la consecució d'aquest *segell* resulta, al meu parer, un element clau en la primacia de l'opció de més integració respecte a l'opció de la via autònoma i autòctona.

En aquest mateix sentit i vinculant de forma estreta la necessitat d'un procés d'obertura i de diversificació de l'economia andorrana amb la d'una aproximació a la UE basada en la idea d'una més gran integració s'expressen diferents autors, com Michel Camdessus, exdirector general de l'FMI, amb l'estudi *Andorra: de les excepcions a l'exemplaritat*, del 2005 (tot i que es concentra de manera principal en la necessitat d'homologació); Michael Emerson, investigador del CEPS, amb l'estudi *Andorra and the European Union*, del 2007; Jacques Attali, amb l'obra *23 propositions pour changer la Principauté d'Andorre*, del 2009, o bé finalment els professors Berthélemy, Maresceau i Llimona amb l'estudi del 2009 *Andorra-Unió europea: cap al mercat interior*, en què aposten per la convergència cap a una més gran integració.

En tots aquests treballs es constata l'esgotament del model econòmic tradicional davant dels canvis en curs. I se'n deriva la necessitat d'un procés de reforma que condueixi a una més gran diversificació de l'economia andorrana, via l'obertura econòmica, que acabi portant a un estadi de més integració amb la UE, basat en la idea de l'accés al mercat interior europeu tenint en compte les particularitats de l'economia andorrana.

Tots els treballs coincideixen en aquesta base. I resulta molt important, ara que es discuteix sobre si és convenient o no avançar en aquest procés, prendre nota que sempre s'opta per aquesta via davant del previsible fracàs de l'*status quo*.

Aquesta premissa bàsica, comuna a tots els treballs –el del fracàs de l'*status quo* amb vista a poder generar escenaris de sortida de la situació–, resulta extremament interessant. Sobretot per tenir clar com s'ha d'afrontar la qüestió de la conveniència d'avançar: avançar o *status quo*. En efecte, no ens enganyem; l'*status quo* no és la tornada als anys gloriosos, quan semblava que no calia tocar res perquè semblava que tot funcionava.

Avui, com ahir, s'havien de confrontar dos escenaris: el de més integració, amb els seus punts forts i febles, amb les seves oportunitats i amenaces, respecte de l'*status quo*, que també presenta els seus propis punts febles i amenaces. No ens enganyem.

En tot cas, tots aquests treballs devien anar prenent en l'imaginari polític andorrà, ja que a partir del 2009, el govern d'Albert Pintat, primer, i seguidament els governs de diferents colors polítics, com els de Jaume Bartumeu i Antoni Martí, més a l'esquerra o més de centre, van donar una certa continuïtat al plantejament de necessitat de reformes que permetessin diversificar i obrir l'economia, i plantejar una més gran integració cap a la UE. Més aviat hauria de dir una continuïtat certa: especialment, al voltant de la idea de l'accés al mercat interior de la UE tenint en compte les particularitats d'Andorra.

Aquesta idea ha anat fent camí des que el 2009 el govern d'Andorra presentés a la UE un primer memoràndum, *Note à l'attention de la future présidence espagnole de l'UE: les relations entre l'Andorre et l'EU, vers le marché intérieur*, que apostava per aquest objectiu a llarg termini, ja fos per la via d'una participació a l'espai econòmic europeu (EEE) o d'una estructura equivalent.

L'espai econòmic europeu era, i és encara, un exemple únic de participació en el mercat interior per part d'estats no membres de la UE. Agrupa encara avui Noruega, Islàndia i Liechtenstein, aquest darrer un clar exponent de les possibilitats d'un microestat d'assolir aquest status.

Aquesta petició andorrana es formulava en el marc de la presidència de torn espanyola del Consell de la UE, el primer semestre del 2010. Per tant, la voluntat política intentava buscar el moment oportú perquè pogués ser presa en consideració. Aquest fet tenia poc d'estètica i en canvi molt d'expressió de forta voluntat política. I és que convé recordar que en aquells moments el Govern manifestava una forta voluntat d'expressió política a favor de les reformes, de l'obertura econòmica i de l'aproximació cap a la UE; elements indissociables, també en aquell moment.

Probablement hi havia més voluntat d'expressió política que capacitat de posada en obra, com va quedar demostrat. Probablement, les mateixes veus que avui continuen defensant que no cal avançar o que no és el moment tenien, en aquell moment, més força, i probablement més influència, que la que avui volen tornar a recuperar.

En tot cas, la idea de l'accés al mercat interior, tenint en compte les particularitats d'Andorra, vertebrada al voltant de la participació a l'EEE o a una estructura equivalent, estava llençada. Bo seria aprofitar aquí per anotar que l'EEE és un acord d'associació, i que per tant, la situació actual no deixa de ser un avenç en la línia de la voluntat política expressada ja el 2009 pel govern d'Albert Pintat.

Seria injust no fer menció a la iniciativa de la diplomàcia andorrana d'aquell moment, conduïda pel ministre Juli Minoves, que va promoure la introducció en el projecte del tractat constitucional de la UE d'una declaració que tingués en compte la situació particular dels estats de petita dimensió territorial dins de la seva política de veïnatge, i que va donar lloc a la declaració 3 de l'article 8 del Tractat de la Unió Europea.

També seria injust no fer menció en aquest punt de l'aportació realitzada pels professors Jean-Claude Berthelemy, Marc Maresceau i Joaquim Llimona amb el seu treball *Andorra–Unió Europea: cap al mercat interior*, que serveix de base clara als continguts del *non-paper* del 2009.

Encara recordo –i obro un parèntesi si m'ho permeteu– amb un punt de certa nostàlgia la presentació d'aquest treball, en presència de la ministra d'Afers Exteriors, Meritxell Mateu. Ho recordo perquè aleshores, i a resultes d'un treball encomanat per la Fundació Reig sobre l'estat d'Andorra en temes socials, estàvem treballant amb el Jordi Alcobé (així ens vam conèixer...) i amb el Jean-Claude Berthélemy. Vam anar a escoltar el Jean-Claude, en particular, i recordo que en aquell precís moment el Jordi i jo mateix vam constatar que aquest era el discurs de futur per resoldre el que en aquell moment resultava popular anomenar *l'encaix d'Andorra a Europa*. Ho vam compartir amb els companys Ladis [Baró] i Vicenç [Mateu], i des de llavors va esdevenir la base de treball de Nou Centre, Coalició Reformista i Demòcrates per Andorra. Fins avui, quan tinc l'honor i el plaer de comptar amb tots ells: el Jean-Claude, el Marc, ara acompanyat del seu amic (i també vell coneixedor i amic d'Andorra) Paul Démaret, i el Joaquim, que d'aquí a uns dies estarà de conferenciant a la Universitat d'Estiu d'Andorra. Un altre element de continuïtat... Tanco el parèntesi.

El govern Bartumeu donaria també continuïtat al procés amb un nou memoràndum, *Note sur les relations entre l'Andorre et l'UE*, en què apostava, en la línia esmentada abans, per un acord d'associació *ad hoc*. Encara que el discurs relatiu a la diversificació econòmica i a l'obertura econòmica no fos tan present en aquells moments, la vocació europeïsta del Govern donava suport a la continuació dels treballs.

La UE acceptava el repte d'aquesta possibilitat, i el juny del 2011, sota la presidència hongaresa, iniciava el procés d'anàlisi de l'accés al mercat interior de la UE per part de Mònaco, San Marino i Andorra, que alhora havia de tenir en compte les seves particularitats. A partir de llavors, el diàleg entre els participants s'intensifica.

Diàleg bilateral entre la UE i Andorra.

Diàleg trilateral entre Andorra, San Marino i Mònaco.

Diàleg intern entre el conjunt de forces polítiques representades al Consell General.

El govern d'Antoni Martí produeix tres nous memoràndums destinats a Brussel·les i a les capitals dels Estats membres,¹ tots preparats amb la participació de totes les forces polítiques representades al Consell General, amb les quals es comparteixen els continguts de les trobades mantingudes sobre aquest tema. Tots aquests memoràndums, a la vegada, responen a sengles comunicacions de la UE i preparen les posicions davant els propers passos. En aquests memoràndums es van precisant, a mesura que avancen, les posicions polítiques, tant des del vessant del marc institucional, en què es planteja d'entrada la

participació a l'EEE o a una estructura equivalent que organitzi la incorporació del cabal comunitari mitjançant un comitè mixt, i els òrgans de supervisió i resolució de conflictes escaients, com des del vessant més sectorial, en què s'insisteix en el lligam amb el procés de reforma i obertura de l'economia, i s'avança la necessitat de respectar les particularitats d'un petit estat com ho és Andorra.

Sobre la base d'un intens treball d'intercanvi de visites i qüestionaris amb la UE i entre els tres microestats, la UE va descartant, dels cinc escenaris plantejats per la Comissió Europea el novembre del 2012, l'*status quo*, els acords sectorials tipus Suïssa i l'adhesió a la UE.

Val a dir que, aquesta posició, la manté la UE també davant de Suïssa, amb qui està, avui en dia, en un procés de negociació que inclou molts aspectes similars als que estem tractant els tres microestats, i que parteix de la base de posar fi a la dinàmica d'acords parcials en favor de l'establiment d'un marc general de relacions que cobreixi la globalitat del mercat interior de la UE.

Un any més tard, el novembre del 2013, la UE descartaria l'escenari de la participació a l'EEE i acaba conclouent que l'opció més viable és la d'un (o diversos) acords marc d'associació.

Així, davant la perspectiva d'un possible acord de la UE per a l'obertura de negociacions amb Andorra, Mònaco i San Marino, el Govern elabora un tercer memoràndum, que fa especial èmfasi en alguns aspectes *a priori* essencials de la negociació. Les anomenades, a voltes, *línies vermelles*, a les quals em referiré al final de la ponència.

Finalment, el desembre del 2014, la UE dona llum verd a l'inici de negociacions per a un o diversos acords d'associació amb Andorra, Mònaco i San Marino. Per això adopta un mandat que reprèn els elements que Andorra sempre ha defensat: l'accés al mercat interior tenint en compte les particularitats dels estats de petita dimensió territorial, tal com recull el Tractat de Lisboa. És bo mencionar també la insistència de la UE que l'acord tingui plantejaments similars als de l'EEE.

Les negociacions s'inicien oficialment el 18 de març del 2015 a Brussel·les, en presència de la vicepresidenta de la Comissió Europea i alta representant per a la Política Exterior i de Seguretat de la UE, Federica Mogherini, que convida els tres ministres d'Afers Exteriors, Pasquale Valentini, de San Marino; Gilles Tonelli, de Mònaco, i jo mateix, com a ministre en funcions aquells dies a resultes del procés electoral. Mònaco i San Marino havien nomenat prèviament els seus caps negociadors, el mateix ministre Tonelli per Mònaco i Antonella Benedettini, ambaixadora de San Marino davant de la UE.

Andorra va informar les autoritats de la UE que seria el nou govern qui nomenaria el cap negociador, càrrec que ha recaigut en l'avui lectora d'aquesta ponència, com a nova ambaixadora d'Andorra prop de la UE, Maria Ubach, a qui dono les gràcies per haver-se desplaçat avui a Prada, honorant el meu compromís amb la SAC, i que ha succeït l'ambaixadora Eva Descarrega, avui secretària d'Estat de Justícia i Interior, a qui vull agrair la seva tasca a Brussel·les durant aquests darrers cinc anys.

4 Avui, negociació. Les negociacions arrenquen, així doncs, fa unes setmanes amb la idea d'afrontar primer les qüestions relatives al marc institucional que ha de regir el funcionament de l'acord i de negociar posteriorment els aspectes més sectorials, basats en un ordre

cronològic que començaria per la lliure circulació de mercaderies, després la lliure circulació de persones, més endavant la lliure circulació de serveis i finalment la lliure circulació de capitals. Aquestes són les quatre llibertats de circulació que configuren la base del mercat interior de la UE, a les quals hauríem d'afegir també les polítiques horitzontals o d'acompanyament, que tracten temes transversals com ara l'organització de la competència, la defensa del consumidor, les polítiques mediambientals o bé de suport a la petita i mitjana empresa, entre d'altres.

La delegació andorrana, encapçalada per l'ambaixadora Maria Ubach, compta amb la presència dels representants dels serveis dels Coprínceps, ja que el Govern, d'acord amb l'article 67 de la Constitució, els va requerir la seva associació.

Des d'un punt de vista del marc institucional, la voluntat de la delegació andorrana és assolir un marc garantista i participatiu. En aquest sentit, més garantista i més participatiu que el marc institucional del darrer acord conclòs amb la UE, l'acord monetari. No es tracta avui de criticar aquest acord; al cap i a la fi, el text es bàsicament el mateix que va ser acordat també amb San Marino, el Vaticà i Mònaco, però és cert que deixa poc marge a la participació andorrana, més enllà de fixar el calendari d'aplicació. En canvi, el mercat interior és quelcom que haurem de compartir, i per tant, entenem que hauria d'incorporar elements més participatius i també més garantistes.

Des d'un punt de vista sectorial, Andorra ha avançat d'entrada alguns punts essencials de la negociació que són especialment sensibles i que entrarien dins del camp de les particularitats. En l'àmbit de la lliure circulació de persones, Andorra proposa el manteniment d'instruments de gestió de la política immigratòria, com ara les quotes a partir d'un període de transició associat a criteris de revisió i clàusules de salvaguarda escaients. En el vessant de la lliure circulació de mercaderies, es proposa el manteniment dels continguts de l'acord duaner existent. Pel que fa a la lliure circulació de serveis i capitals, s'advoca per l'establiment de períodes de transició específics a la situació de cada sector econòmic a fi de facilitar-ne l'adaptació; així mateix, s'apunta la casuística particular dels mercats de l'energia i les telecomunicacions. És probable que en el transcurs de la negociació apareguin altres punts sensibles, però d'entrada, aquests són importants.

El diàleg amb el conjunt de les forces polítiques presents al Consell General, com ja vam fer durant la legislatura passada, i ara també amb el conjunt de les organitzacions empresarials i socials, especialment en el vessant sectorial, haurien de permetre afrontar les negociacions i anar a Brussel·les a parlar amb una sola veu. Una premissa important per negociar en millors condicions, primer, però també per preparar, després, si el resultat de les negociacions així ho aconsella, el suport al tràmit parlamentari de l'acord i a l'eventual referèndum que DA portava en el programa electoral. Mai no serà possible satisfer tothom, i el Govern haurà de conduir i arbitrar en les negociacions en el si de la delegació andorrana, tal com preveu la Constitució, però resulta obvi que la construcció d'un consens ampli ha de ser un fil conductor de la seva acció.

Dic si el resultat de les negociacions així ho aconsella perquè resulta evident que no podem anticipar-ne totalment els resultats. De totes maneres, però, serà convenient tenir present sempre, atesa la similitud del cas, l'exemple de Liechtenstein.

Un país més petit que Andorra, membre de l'EEE, un acord d'associació en si mateix que ha sigut capaç de fer front al repte que suposa l'adaptació del cabal comunitari concernit, i que ho ha fet, a més, a satisfacció de totes les parts, especialment la seva, ja que l'impacte de la seva participació al mercat interior li ha permès un desenvolupament certament envejable. Però tot aquest procés requerirà encara d'un cert temps. I possiblement mereixi algunes ponències més en el futur.

Gilbert Saboya i Sunyé,
economista i ministre d'Afers Exteriors

1- (Oct. 2011) "Memorandum sur les relations entre l'Andorre et l'UE".

(Jul. 2013) "Vers le Marché Intérieur"

(Abr. 2014) "Non paper sur certains aspects d'intérêt en ce qui concerne la future négociation d'un Accord d'association entre la Principauté d'Andorre et l'Union européenne".